

Інна ІРТИЩЕВА,
доктор економічних наук, професор,
Національний університет
кораблебудування, м. Миколаїв

Маріанна СТЕГНЕЙ,
кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

Мар'яна ГАЛАК,
старший викладач,
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті обґрунтовані теоретичні та прикладні засади розвитку сільських територій України в контексті транскордонного співробітництва. Охарактеризовано основні напрями політики розвитку сільських територій та Спільної аграрної політики ЄС. Виявлені перспективні напрями подальших досліджень соціально-економічного розвитку сіл прикордонних територій у поєднання із стратегією євроінтеграції.

Ключові слова: сталий розвиток, транскордонне співробітництво, сільські території, екологічна безпека, євроінтеграція.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються інтенсивними інтеграційними процесами, серед яких важливу роль відіграє транскордонне співробітництво. Транскордонне співробітництво являє собою спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, екологічних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади України та

територіальними громадами і відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством. Таке співробітництво визначено пріоритетним напрямком розвитку регіональної політики ЄС.

Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство супроводжується розробкою заходів та механізмів сталого розвитку економіки в цілому та окремих територіальних одиниць прикордонних територій. Сільські території відіграють важливу роль у системі транскордонного співробітництва. Без подолання негативних тенденцій в розвитку сіл прикордонних територій наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами розвинених країн-сусідів. Низький рівень життя сільського населення загрожує відпливом найбільш активної та працездатної його частини, активізує зовнішню трудову міграцію, що посилює процес занепаду українських сільських територій.

Соціально-економічний та екологічний розвиток сільських територій є одним із найбільш пріоритетних напрямів стратегії розвитку більшості розвинених держав світу та Європейського Союзу. Ефективна реалізація державних програм стратегічного розвитку залежить від соціально-політичних особливостей кожної країни, від географічних та кліматичних умов, від сучасного стану економічного розвитку та рівня життя населення.

Для України важливим є вивчення зарубіжного досвіду формування сталого розвитку сільських територій, аналіз їх закономірностей та тенденцій розвитку. Особливо корисним для вітчизняної економіки, в контексті європейської інтеграції, повинен стати досвід країн Європейського союзу.

Європейський Союз приділяє велику увагу розвитку сільських територій, адже у 27 країнах ЄС частка сільських жителів становить 27,1% (згідно класифікації за щільністю населення), причому на переважно сільських територіях (за класифікацією на регіональному рівні) проживає 20,1% загальної чисельності населення, а частка зайнятих у сільському господарстві коливається в межах 3-4% загальної кількості працюючих [7]. Політика

розвитку сільських територій у ЄС здійснюється в рамках структурної політики та Спільної аграрної політики (САП). Протягом своєї еволюції вона поступово відходила від принципів, що базувались на територіальному поділі, переорієнтовуючись на підходи, пов'язані з територіальною координацією та конвергенцією. Пріоритетами політики розвитку сільських територій ЄС на 2007 – 2013 роки стали конкурентоспроможність, середовище та управління земельними ресурсами, багатофункціональне село та якість життя [1].

Спільна аграрна політика ЄС поєднує елементи регуляторно-ринкової, цінової, зовнішньоторговельної й структурної політики. Оскільки в аграрній економіці галузевий і територіальний фактори інтегровані в одне ціле, поступово цілі САП змістилися з вирішення проблем сільського господарства на завдання розвитку сільських територій. Тому, говорячи про сучасну аграрну політику ЄС, треба розуміти, що вона формувалася та функціонує на фундаменті та у рамках регіональної, у першу чергу структурної, політики. САП ЄС в широкому розумінні – це напрям загальної політики ЄС, спрямований на [4]:

- покращення правового регулювання відносин в аграрній сфері;

- вдосконалення адміністративних відносин між відповідними інститутами та суб'єктами господарювання в сільському господарстві;

- прийняття економічно доцільних та ефективних регуляторних актів, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності сільського господарства ЄС та розвитку сільської місцевості;

- сприяння подальшій лібералізації сільського господарства ЄС у відповідності до вимог СОТ.

Важливе значення для організації ефективного розвитку сільських територій Європейського союзу має створення спеціалізованих інституцій. З 1988 року діє Європейська робоча група з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE). Для забезпечення фінансування програм розвитку сіль-

ських територій створено такі важливі інституції як Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації та гарантій (EAGGF), Фонд фінансових інструментів підтримки рибальства (FIFG) тощо.

Європейський досвід стимулювання розвитку сільського господарства засвідчує високу якість регуляторної політики, яка проявляється не лише у послабленому оподаткуванні господарюючих суб'єктів, але й у розвиненій та диверсифікованій системі дотування, субсидування та відшкодування витрат на страхування сільськогосподарської діяльності. Зокрема, за програмами AR@MR (Агентства реструктуризації і модернізації сільського господарства) здійснюються виплати субсидій на сільськогосподарські угіддя (базова субсидія на кожен гектар становить 125 євро на рік; виплати структурних пенсій (їх сплачують при досягненні фермером 55 років і, наприклад, при наявності 20 га сільгоспугідь дорівнюють 500 євро на місяць); субсидії низькотоварним господарствам (1250 євро на рік на кожне господарство) тощо [6].

Розвинуті країни світу активно субсидують аграрний сектор також і з міркувань продовольчої безпеки та мінімізації загрози надлишкової міграції сільського населення в міста і за кордон тощо. Величина таких субсидій сягає в країнах ЄС – у середньому 50% від вартості сільськогосподарської продукції, у Швейцарії – 82%. За існуючими оцінками майже на 75% обсягів сільськогосподарської продукції, що реалізується на внутрішньому ринку ЄС, поширюються державні заходи підтримки [3].

У деяких економічно розвинених країнах ЄС, зокрема Норвегії та Австрії, частка державних витрат на підтримку національного сільськогосподарського виробництва наближається або, навіть, може перевищувати частку результатів сільськогосподарського виробництва у ВВП. Такий значний рівень державної підтримки сільгоспвиробництва в країнах ЄС безпосереднім чином пов'язаний з забезпеченням умов для агроформувань

витримувати конкурентний тиск, впроваджувати інноваційні технології, а також займатися вирощуванням екологічно чистої продукції.

Розвинена мережа спеціалізованих інституцій ефективного розвитку сільських територій ЄС, наявність здорової конкуренції серед сільгоспвиробників та орієнтири на еколого-соціально-економічну стабільність забезпечують умови ефективного макроекономічного розвитку та можливість реального прогнозування показників макrorівня та показників розвитку аграрного ринку.

У цьому аспекті особливо цікавим для України є принцип передбачуваності цінової політики Європейського Союзу. Зокрема для цукру до 2015 року визначена базова ціна тонни буряків, компенсаційні виплати за скорочення їх виробництва та механізм доплат за підвищення цукристості буряків на кожну десятю відсотка. Всі ці параметри доведені до кожної країни – члена ЄС, а через Агентство AR@MR – до кожного фермера. Відповідно до програми SAPARD (Спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села) у сфері рослинництва фінансуються заходи щодо скорочення виробництва цукру [6].

Стабільності аграрному сектору ЄС надає також спеціалізована система сільськогосподарського кредитування та страхування. Вона ґрунтується на діяльності спеціалізованих установ кредитування фермерів, кооперативних і земельних банках, інших фінансових інститутів. Досить поширеною в європейських країнах є практика державного фінансування придбання засобів виробництва для сільського господарства. Крім того, система компенсаційних платежів з державного бюджету страхує фермерів на випадок несприятливих погодних умов, повеней, епідемій і т.д. Також існують бюджетні платежі, пов'язані з «регіональною підтримкою», завдяки яким у фермерів з'являється можливість ведення сільськогосподарського виробництва на розширеній основі в зонах з несприятливими погодними умовами [2].

До важливих функцій державного регулювання в країнах ЄС відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит. Держава здійснює також контрольні-облікові функції (інспекція якості продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських районів [5].

Водночас, досліджуючи проблематику формування державної політики розвитку сільських територій в контексті європейської інтеграції України, не можна оминати увагою того факту, що протягом останніх років у самому ЄС відбувається зміна підходів до визначення пріоритетів Спільної аграрної політики (САП). Відтак економічна інтеграція України та ЄС передбачає наближення завдань щодо розвитку українського сільськогосподарського виробництва до європейських стандартів. У цьому контексті важливо враховувати сучасні тренди та пропозиції щодо реформування САП, серед яких слід відмітити: а) скасування виплат фермерам задля підтримки їхніх доходів; натомість видається необхідною концентрація ресурсів на інтенсивному розвитку сільських територій та сумісних із природними умовами видів агровиробництва; б) поступове скорочення прямих виплат й інструментів регулювання ринку (у перспективі – повне скасування); в) бюджет, призначений на прямі виплати, перенаправляти на фінансування заходів з розвитку сільських територій і популяризацію якісної агропродукції, стимулювання споживання здорових продуктів на території ЄС і за її межами [4].

Аграрна політика ЄС постійно змінювалася і вдосконалювалася на користь ринково орієнтованих реформ. До ЄС входить ряд країни світу, для яких сільське господарство не має природних переваг. Сільське господарство України характеризується значним природним ресурсним потенціалом і має можливості щодо поступового наближення до вимог САП ЄС. При цьому не йдеться про необхідність прямого копіювання аграрної політики ЄС. Але разом з тим, з огляду на фактори, завдяки яким державам Заходу вдалося забезпечити своє населення достатньою кількістю продуктів харчування за доступними цінами, а також зробити галузь сільського господарства технічно оснащеною і високопродуктивною, Україна може за допомоги відповідного законодавства та цілеспрямованої політики з використанням європейського досвіду створити умови для розвитку ефективних виробничих, збутових, переробних і розподільних структур.

Отже, досвід країн ЄС є доцільним з точки зору вдосконалення інфраструктури аграрного ринку та організації товаропотоків, досягнення паритету цін в АПК, у визначенні ролі державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, тощо. Після вступу в ЄС сусідніх країн, для України членство в ЄС стало реальною пріоритетною перспективою, прискорити яку можуть економічні реформи та розвиток транскордонного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Губені Ю. *Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики* / Ю. Губені // *Економіка України. -2007. -№4. –С. 62-67.*
2. Майстро С. *Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах: [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.academy.gov.ua/.../06-MAYSTRO.pdf.*
3. Саблук П.Т. *Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності*

держави / П.Т. Саблук // Економіка АПК. - 2005. - №11. –С. 4-12.

4. *Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України / аналітична доповідь. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011.*
5. *Ульянченко Ю. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://194.44.242.244/e-journals/DeVu/2007-2/doc/5/05.pdf/>*
6. *Чеботарьов В.А. Досвід структурних перетворень в агропромисловому виробництві постсоціалістичних країн у контексті їх вступу до Європейського Союзу / В.А. Чеботарьов // Економіка АПК. -2007, -№2. – С. 142-148.*
7. *Situation and prospects for EU agriculture: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/situation-and-prospects/2010_en.pdf.*

In this article theoretical and applied principles of rural Ukraine in the context of cross-border cooperation. The basic directions of rural development policy and EU Common Agricultural Policy. Identified promising directions for further research of socio-economic development of rural border areas in combination with the strategy of European integration.

Keywords: *sustainable development, cross-border cooperation, rural areas, environmental security, European integration.*

В статье обоснованы теоретические и прикладные основы развития сельских территорий Украины в контексте трансграничного сотрудничества. Охарактеризованы основные направления политики развития сельских территорий и Единой

аграрной политики ЕС. Выявлены перспективные направления дальнейших исследований социально-экономического развития сел приграничных территорий Украины в сочетании со стратегией евроинтеграции.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, трансграничное сотрудничество, сельские территории, экологическая безопасность, евроинтеграция.*